

4. Орженцкий Р.М. Сводные признаки / Р.М. Орженцкий. – Ярославль: Тип. Губернского Правления, 1910. – 443 с.
5. Вергунова І.М. Математичні методи для вирішення наукових завдань вітчизняної агрономії першої половини ХХ ст. / І.М. Вергунова, В.Й. Красніцький. – К., 2012. – 145 с.

© Ольга Диденко
(Київ)

ОТОБРАЖЕНИЕ ЭВОЛЮЦИИ НАУЧНЫХ ИДЕЙ Р.М. ОРЖЕНСКОГО В РАБОТЕ «ЭЛЕМЕНТАРНАЯ ТЕОРИЯ СТАТИСТИЧЕСКИХ ВЕЛИЧИН И ВЫЧИСЛЕНИЙ»

Раскрываются ключевые аспекты в работе Р.М. Орженского «Элементарная теория статистических величин и вычислений». Данная работа посвящена рассмотрению эволюции основных научных идей акад. Р.М. Орженского.

Ключевые слова: Р.М. Орженский, статистика, экономические исследования, ЦСУ, математический анализ, перепись населения, понятие совокупностей, средние величины.

© Olga Didenko
(Kyiv)

DISPLAYING THE EVOLUTION OF SCIENTIFIC IDEAS R.M. ORZHENSKY IN THE «ELEMENTARY THEORY OF STATISTICAL VALUES AND COMPUTING»

The paper deals with key aspects in the book of R.M. Orzhensky «Elementary theory and calculation of statistical values». This work is devoted to the evolution of the main scientific ideas of R.M. Orzhensky.

Keywords: R.M. Orzhensky, statistics, economic research, CSO, mathematical analysis, the census, the concept of aggregates, averages.

До редакції надійшла 2.10.2013.

УДК 929 Єремєєв

© Сергій Чернецький
(Переяслав-Хмельницький)

ІЗ МАЛОВІДОМИХ СТОРІНОК НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСОРА І.М. ЄРЕМЕЄВА

У статті вперше до наукового обігу вводиться матеріал, який стосується клопотання перед наркомом землеробства СРСР І.О. Бенедиктовим про перегляд постанови Державної комісії з сортовипробування зернових культур про встановлення авторства І.М. Єремєєва по сорту озимої пшениці «Українка».

Ключові слова: І.М. Єремєєв, сорт озимої пшениці, «Українка 0246», Миронівська селекційна станція, Державна комісія з сортовипробування зернових культур.

Професор Іван Максимович Єремєєв – один із найвидатніших представників плеяди вчених-селекціонерів, організатор сільськогосподарської дослідної справи в Україні.

17 листопада 1939 р. Державною комісією з сортовипробування зернових культур розглянута заява І.М. Єремєєва про встановлення авторства по сорту озимої пшениці «Українка 0246» Миронівської селекційної станції. При голосуванні постанови голоси членів Держкомісії розділились порівну: «Марініч, Немчінов та академік Якушкін проголосували за призначення співавторства трьох осіб (Жолткевича, Ковалевського та Єремєєва, з визначенням розміру премії Ковалевському 1/3 та Єремєєву 1/3; академік Константінов,

академік Лісіцин та професор Пісарев проголосували за призначення співавторства 2-х осіб: Жолткевича та Єремєєва)» [2, с. 25].

Проте постанова, що була затверджена за дорученням РНК СРСР від 17 січня 1939 р. наркомом землеробства, наркомом НКСГ СРСР та наркомом харчової промисловості, суперечила точному змісту інструкції про встановлення авторства. Відповідно до інструкції, співавторство мало місце, якщо робота селекціонера перервана раніше передачі сорту в державне сортовипробування, але сорт був випробований не менше одного року в малому попередньому сортовипробуванні, а решта роботи була закінчена іншим селекціонером, то обидва вважаються співавторами та мають

право на отримання свідоцтв [2, с. 25]. Таким чином, необхідної умови для встановлення співавторства в виведенні «Українки» немає, так як це видно із історії цього сорту, викладеного в монографічному нарисі «Озимая пшеница «Украинка» 0246 Мироновской станции» [1].

Як зазначає І.М. Єремєєв, найкоротший шлях селекційного процесу методом індивідуального лінійного відбору, яким була виведена «Українка» складався з наступних етапів: 1. Селекційний (маточний) розплідник з засівом насіння окремих родоначальних рослин або колосків; 2. Контрольний розплідник; 3. Попереднє дрібне сортовипробування; 4. Конкурсне станційне сортовипробування.

Участь у роботі по виведенню «Українки» спеціаліста В.Є. Жолткевича та практиканта Л.І. Ковалевського полягала в тому, що першим в осінньому посіві 1915 р. був закладений селекційний розплідник насіння окремих колосків, відібраних із Банатки, Тейки, Горконкур та інших сортів. Серед 68 ліній, закладених із «Банатки», під № 246 були висіяні 30 насінин майбутньої «Українки» [1, с. 12]. Протягом 1916 р. В.Є. Жолткевичем зроблені фенологічні спостереження, збір та аналіз рослин. Для № 246 були отримані такі показники: вага насіння одного колоса – 1,36 г, вага 1000 насінин – 40,6 г, відношення ваги соломи до ваги зерна – 2,25, довжина колоса – 10,5, кількість насіння в колосі – 39, кількість колосків – 20, довжина соломи – 115 см, щільність колоса – 1,90 [1, с. 13]. По цих показниках № 246 не виділявся зі всього матеріалу, що аналізувався, а займав проміжне положення [1, с. 14]. Після вибракування для осіннього засіву В.Є. Жолткевичем було намічено 144 лінії. Внаслідок призиву на військову службу робота дослідника на цьому припинилась. Осінній засів здійснено за його планом практиканткою Р.І. Борю. Після демобілізації В.Є. Жолткевичу була доручена робота з селекції вівса. В травні 1919 р. він помер від туберкульозу. Таким чином, В.Є. Жолткевичем не тільки не було проведено однорічне мале попереднє сортовипробування, а й випробування ліній у контрольному розпліднику.

Л.І. Ковалевський, як практикант, прибув на Миронівську станцію в 1917 р. Ним була проведена робота на контрольному розпліднику з весни 1917 р. до збирання врожаю. Заслугою Л.І. Ковалевського є те, що своїм сумлінним доглядом він зберіг розплідник, який значно постраждав під час зимівлі. Він також виконав фенологічні спостереження та здійснив окомірну оцінку висіяних ліній, по якій № 246 був у числі п'яти кращих номерів [2, с. 3].

Разом з Л.І. Ковалевським у роботі брали участь практикантки Стравінська та Влайкова. На цьому участь Л.І. Ковалевського в діяльності по виведенню «Українки» закінчується, про що він сам вказує в замітці «Про час виведення сорту «Українка» в журналі «Селекція та насінництво» [3, с. 63].

У період збору врожаю Л.І. Ковалевському доручено закласти новий селекційний розплідник, використовуючи при цьому кращі лінії, які знаходилися в контрольному розпліднику. Ним були відібрані колоски та закладені лінії повторного відбору із низки номерів: 45, 57, 84, 18, 62, 68, 82, 83, 91, 96, 103, 106, 136, 140, 195, 237, 247, 248, але жодної лінії із № 246 закладено не було [4]. Роботу із заново відібраним матеріалом Л.І. Ковалевський продовжував до 1919 р., коли після смерті В.Є. Жолткевича йому була передана робота по селекції вівса.

Описана участь Л.І. Ковалевського та виконана ним робота по догляду за розплідником, є його великою заслугою, але як вважають члени Держкомісії (селекціонери академік Константінов, академік Лісіцин та професор Пісарев) не дає йому права на призначення співавторства [2, с. 4].

Під час збору колосків 1917 р. робота по селекції пшениці та контрольний розплідник були передані І.М. Єремєєву. Вся подальша робота з виведення сорту «Українка» на Миронівській станції проведена під керівництвом та безпосередньою участю І.М. Єремєєва. Послідовні етапи селекційної роботи детально викладені в монографії «Озимая пшеница «Украинка» 0246 Мироновской станции». Коротко вони полягають в наступному:

Аналіз даних вибіркового обліку рослин, які розвивалися за нормальної густоти стояння, не дав підстав для бракування, тому в осінньому посіві 1917 р. увесь матеріал пересіяли наново. Частина ліній (62), кращих за якістю зерна, в тому числі № 246, була висіяна на більших ділянках (18 кв. м) при двократній повторюваності. На всьому посіві вперше був застосований стандартний метод. Залишок насіння 62 ліній, за виключенням частини, залишеної в якості страхового фонду, був висіяний маленькою сівалкою в розмноженні.

1918 р. після обліку врожаю в розпліднику були виділені 8 ліній: X, 56, 60, 95, 103, 151 та 246, які через наявність насіння, отриманого з ділянок розмноження, стало можливим включити, оминувши попереднє сортовипробування в конкурсне.

Даними врожаю сортовипробування 1919–1920 рр. та наступних років і спостереженнями за станом посіву під час вегетації були відмічені високі господарські якості № 246, у тому числі й урожайність [2, с. 5].

Після обліку урожаю 1920 р. № 246 було присвоєно № 246 назва «Українка». В 1921 р. «Українка» передана для випробування на Полтавську, Іванівську та Ільїнецьку станції. В наступні роки кількість пунктів випробування розширено. Випробуваннями на інших пунктах були підтверджені цінні якості «Українки» та встановлена її значимість, як сорту широкого значення. В 1923 р. станцією було подано заяву в Сортово-наслідне управління Цукротресту про закріплення за сортом назви «Українка», схвалення його розповсюдження та внесення в сортовий реєстр. В 1926 р. «Українка» внесена до Державної Племінної книги при управлінні сільського господарства СРСР.

Низка здійснених І.М. Єремєєвим заходів забезпечила швидке розповсюдження «Українки» та створення вихідних фондів чистосортного насіння. В 1920 р. за ініціативою І.М. Єремєєва розмноження насіння, через відсутність земельної території на станції, було перенесено в селянські господарства. Для отримання вихідних суперелітних матеріалів, на станції з 1921 р. І.М. Єремєєвим застосований метод повторного відбору та браковки по потомству. Пізніше, в дещо видозміненому вигляді, він був застосований на всіх станціях Цукротресту для отримання насіння супереліти (розплідник А). До насінницької

роботи, організованої на самій станції, з 1921 р. було залучено навчальне господарство Маслівського технікуму, що значно розширило фонд оригінального сортового насіння [2, с. 6]. Не дивлячись на відсутність на станції в той час нормальних умов для насінницької роботи, якість виданого станцією насіння завжди була високою, а його сортова чистота близькою до 100%. Розмноження «Українки» відбувалось виключно швидкими темпами. На 1929 р. лише в господарствах Цукротресту «Українка» займала площу 104000 га, а в 1930 р. – 2 млн. га [2, с. 7].

Академік М.І. Вавілов у другому томі видання «Теоретичні основи селекції рослин», наголошуючи на досягненнях радянської селекції, писав: «...із українських установ відмітимо роботу Миронівської станції Цукротресту, що вивела пшеницю «Українку» із «Банатки» (селекція І.М. Єремєєва). Цей сорт нині отримав широке розповсюдження в районах південної України та Північного Кавказу. Мабуть, не менше половини всієї площі озимої пшениці в СРСР представлено нині «Українкою», яка відзначається великою продуктивністю, добрими мукомольно-хлібопекарськими якостями та універсальністю» [5, с. 81].

Отже, головне досягнення в житті І.М. Єремєєва – створення сорту озимої пшениці «Українка». Його участь у створенні цього сорту не тільки в тому, що вчений провів важливі заключні роботи по різноманітних випробуваннях сорту, але й розпочав широке впровадження його у виробництво.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Єремєєв І.М. Озимая пшеница «Украинка» 0246 Мироновской станции. (Монографический очерк) / И.М. Єремєєв, А.М. Левшин. – К.: Издание Мироновской опытно-селекционной станции, 1928.
2. Клопотання І.М. Єремєєва перед наркомом землеробства СРСР Бенедиктовим І.О. про перегляд постанови Державної комісії з сортовипробування про встановлення авторства І.М. Єремєєва по сорту озимої пшениці «Українка» // РП-№ 391: Фонди музею історії Уманського національного університету садівництва.
3. Ковалевский Л.И. О времени выведения сорта «Украинки» / Л.И. Ковалевский // Селекция и семеноводство. – 1938. – № 3.
4. Справка из хранящихся при Мироновской селекционной станции архивных материалов: № 22–3 от 06.12.1937 г. // РП-№ 256: Фонди музею історії Уманського національного університету садівництва.
5. Теоретические основы селекции растений / Под. общ. ред. академика Н.И. Вавилова. – М.-Л.: Госсельскохиздат, 1935. – Т. 2.

© *Сергей Чернецкий*
(*Переяслав-Хмельницкий*)

МАЛОИЗВЕСТНЫЕ СТРАНИЦЫ НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОФЕССОРА И.М. ЕРЕМЕЕВА

В статье впервые в научном обиходе используется материал о ходатайстве к наркому земледелия СССР И.О. Бенедиктову о пересмотре постановления Государственной комиссии по

сортиспытанию зерновых культур об установлении авторства И.М. Еремеева по сорту озимой пшеницы «Украинка».

Ключевые слова: И.М. Еремеев, сорт озимой пшеницы, «Украинка 0246», Мироновская селекционная станция, Государственная комиссия из сортиспытания зерновых культур.

© *Sergiy Chernetsky*
(*Pereyaslav-Khmelnytsky*)

THE LITTLE KNOWN PAGES OF RESEARCH ACTIVITY OF PROFESSOR I. M. YEREMEYEV

The article introduces at the first time into the scientific circulation the material, concerning the petition to the People's Commissar of Agriculture of the USSR I. A. Benediktov to review the resolution of the State Commission for testing of grain crops to the establishment of authorship of I. M. Yeremeyev on winter wheat «Ukrainian».

Key words: I. M. Yeremeyev, variety of winter wheat, «the Ukrainian 0246», the Myronivka Breeding Station, the State Commission for testing of grain crops.

До редакції надійшла 8.10.2013.

УДК 631.4:001.8 (091)(477)

© *Олена Красікова*
(*Київ*)

ДОСЛІДЖЕННЯ ҐРУНТІВ УКРАЇНИ ПРОФЕСОРОМ ВОЛОДИМИРОМ ІВАНОВИЧЕМ КРОКОСОМ (1913–1929 РР.)

Розглядаються експедиційні дослідження ґрунтів професором Крокосом протягом 1913–1929 рр. Проаналізовано та узагальнено його внесок в розвиток ґрунтознавчої науки в Україні.

Ключові слова: ґрунтознавство, ґрунтознавчі дослідження, Секція ґрунтознавства СГНК НКЗС, ґрунтотворні породи, поховані ґрунти, лес.

У сучасних енциклопедичних виданнях ім'я українського вченого Володимира Івановича Крокоса (1889–1936 р.) пов'язують із геологічними дослідженнями четвертинної серії України, науковими працями з геології антропогену, палеозоології та палеонтології [14, с. 432]. І майже не згадується робота вченого в польових ґрунтознавчих дослідженнях, більшість з яких відбувалася за часів роботи Володимира Івановича в Сільськогосподарському науковому комітеті України, в 20-х рр. минулого століття, а деякі із заходів проходили безпосередньо під керівництвом проф. В. Крокоса. Таке упущення є недоліком видань радянського періоду. Періодика 30–40 рр. ХХ ст., що висвітлювала історію та стан тогочасного ґрунтознавства, не залишала поза увагою наукову діяльність проф. В. Крокоса з розвитку ґрунтознавства в Україні. В журналі «Почвоведение» за 1938 р. у статті, присвяченій видатній особистості свого часу В. Крокосу, підкреслювалась вагома роль вченого в ґрунтознавчих дослідженнях періоду 1928–1931 рр., зокрема і в складанні карт ґрунтів [2, с. 786].

За останні роки в Україні виходять наукові праці, виконуються дисертаційні дослідження, у яких відтворюється історія вітчизняної

аграрної науки. У багатьох із них ім'я В. Крокоса – дослідника ґрунтів відроджується разом з забутими іменами метрів сільськогосподарської дослідної справи Г. Маховим, О. Набоких та іншими вченими-аграріями.

Мета даної статті: систематизувати та проаналізувати діяльність проф. В. Крокоса в ґрунтознавчих експедиційних дослідженнях, визначити його внесок у розвиток ґрунтознавства в Україні.

Дослідження ґрунтів України В. Крокос розпочав ще зовсім молодим вченим у 1912 р. під керівництвом проф. В. Ласкарьова на території Бессарабії та Поділля. Але на той час вони мали суто геологічний характер.

Період 1913–1917 рр. можна відзначити в біографії вченого як початковий етап ґрунтознавчих досліджень, який розпочався із запрошення Володимира Івановича на посаду наукового співробітника в експедиції ґрунтознавця О.Г. Набоких. Обстеження ґрунтів проходили на території Одещини та північно-західної частини Катеринославщини і склалися з двох частин: польової та лабораторної. Метою дослідних робіт було вивчення «материнських» ґрунтотворних порід, найголовнішою з яких виявився лес. Для більш детального вив-